

DR. NAGY LAJOS

A KÜLÖNBÖZŐ RÁFORDÍTÁSFORMÁK SZEREPE A SZOCIALISTA MEZŐGAZDASÁGI ÚJRATERMELESBEN

A szocialista országokban a *szocializmus fejlett szakaszát* építik. A fejlett szocializmust, mint a kommunizmust megelőző szakasz felső szakaszát, egyrészt az jellemzi hogy *saját gazdasági alapján* fejlődik, másrészt az, hogy a gazdasági *elmaradottságot* véglegesen fel kell számolni. Ez nem képzelhető el, másképp, mint úgy, hogy a tudományos — technikai forradalom vívmányait beviszik saját gazdaságukba és a szocialista integráció előnyeit kihasználják. Ennek következtében a szocialista országok elérik a *munkatermelékenység olyan szintjét*, amely nem a közepes, hanem a fejlett országok szintjének felel meg, illetve a *gazdaságuk intenzív* fejlődését valószínűsítik meg.

Ez időszakra esik a *sokoldalú intenzív* fejlődés kibontakoztatása, az *eleven és teljes munkatermelékenység* gyors növekedése, és az *iparszerű termelés kialakítása* a mezőgazdaságban. Ezek miatt tartjuk fontosnak annak taglalását, hogy a különböző ráfordítások milyen volumene összetétele és hatékonysága mellett érhetők el csak ezek a célok.

A termelési ráfordításokat jellegük, viszonyuk és helyettesíthetőségük szerint a következőképpen csoportosíthatjuk:

A) *Tárgyisult ráfordítások*: a) *lekötött* (álló- és forgóeszköz) ráfordítások; b) *folyamatos* (anyag költség és amortizációs) ráfordítások; c) *összes ráfordítások*, (lekötött és folyamatos ráfordítások.)

B) A munkaerő- (eleven munka) *ráfordítások*: a) a *lekötött munkaerő-ráfordítások*, amelyen a munkaerő, „első, eredeti” előállításának *költségeit* értjük. Ismeretes, hogy a munkaerő létrehozása nevelési oktatási és egyéb költségeket igényel. Ezeket egy-egy ráfordításoknak tekintjük. A munkaerő mint termelési tényező használati értékoldalról szemlélve, az a *munkáslétszám*, amely a termeléshez szükséges; b) *folyamatos eleven* munkaráfordítások, amelyek az *új értéket hozzák* létre, és amelyek munkabéreként jelennek meg.

A közzgazdászok általában nem tesznek különbséget használati értékoldalról a *munkaerő lekötött és folyamatos* felhasználása között. Sőt a munkaerő- és munkaráfordítások között sem. Ennek több oka van: Egyrészt a *munkaerő eleven, míg a gép holt termelőerő*. Ezért a munkaerő és a munkaerő kapacitása között szorosabb a kapcsolat, mint a gép és kapacitása között. A munkaerő kapacitása mondjuk 8—10 munkaróra, a gép kapacitása lehet 24 gépóra is. Másrészt más a munkaerő és a gép használá-

lati értéke, a munkaerőé a munka, a gépe az, hogy termelési szükségletet elégít ki. Végül a munkaerő naponta magújul, újratermelődik, a gép azonban nem.

Ha most a munkaerő-lekötést az *értékoldalról* nézzük Marxnak a változó tőkével kapcsolatos kifejtésére támaszkodhatunk. A változó tőke *lekötött és folyamatosan felhasználott* része között azért nem tett gyakran különbséget, mert a változó tőke gyorsan térül meg, ezért kis hányada a lekötött a felhasználatnak. A változó tőke „eredeti” létrehozása (a családfenntartási költségek felhasználásával) és folyamatos újratermelése a *fogyasztásban és egy helyen, a munkásháztartásban megy végbe*. A munkás háztartásában folyamatosan újratermeli a munkaerejét a munkabér egy részéből, ugyanakkor „szállítja” a *lekötött* munkaerőt. A munkaerőben *leköti* a munkabér erre fennmaradó részét, a családfenntartásra, nevelésre és képzésére szolgáló részt. A munkabér nemcsak a *dolgozó* munkás munkaerejét termeli újjá, hanem biztosítja az *új munkaerő* létrehozását, miközben a változó tőkét *lekötötté* is teszi.

A fenti megállapításunkat az is alátámasztja, hogy a *tőkés újratermelésben* a változó tőkét nem a tőkés, hanem a munkás előlegezi továbbá az is, hogy a munkaerő eredeti „előállításának” költségei nem egyszeri kiadások, mint az állóeszközöknél, hanem „*visszafelé amortizálódnak*” amennyiben „az előállítási” költségek a munkabér családfenntartási és szakképzési eleméből tevődnek össze.

Említenünk kell még azt az okot is, hogy a tőkés a munkaerőnek az *értékét fizeti ki, de a használati értékért vásárolja meg*. A munkaerő használati értéke csak a működtetés, tehát a *folyamatos ráfordítások* során ragadható meg.

Ha a munkaerő-lekötést és felhasználást, a *szocializmusban* vizsgáljuk, a *használati érték* oldalról mutatókó sajátosságok nagyrészt itt is fennállnak. *Értékoldalról* szemlélve azonban minőségi eltérések vannak. A szocializmusban egyfelől *nincs munkaerőpiac*, a lekötött munkaerő nem változó tőke. Másfelől a munkaerő eredeti létrehozásában az *állam háztartásának* legalább olyan szerepe van, mint a családi háztartásnak. Ezért a munkaerőt nemcsak természetes termelési tényezőként, hanem *a benne lekötött ráfordításként is figyelembe venni*.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy a különböző ráfordítások volumene, hatékonysága és helyettesíthetőségük milyen hatással vannak a *mezőgazdasági újratermelés típusára, irányára és munkatermelékenységére*.

A legfontosabb összefüggések a következők; 1. az *összes tárgyiasult ráfordítások*, valamint két alkotórészének a *lekötött és a folyamatos tárgyiasult ráfordítások* szerepe; 2. a *lekötött ráfordítások*, valamint két alkotórészének a *lekötött álló- és forgóeszköz ráfordítások* szerepe 3. Az *összes folyamatos anyagi-ráfordítások* két alkotórészének a *folyamatos holtmunka és elevenmunka-ráfordítások* hatása.

1. Az összes tárgyiasult ráfordítások volumenének az összetételének alakulása

Azt vizsgáljuk először, hogy az *összes ráfordítások* (a *lekötött és folyamatos tárgyiasult ráfordítások*) volumene, aránya és hatékonysága hogyan alakult, valamint azt, hogyan hatottak ezek a mezőgazdasági újratermelésre. Ezenkívül bizonyos összehasonlításokat is teszünk az iparral. (Lásd. az alábbi 1. sz. táblázatot.)

a) Az *összes ráfordítások* (lekötött és folyamatos tárgyiasult) ráfordítások volumene és növekedése.

A *mezőgazdaságban* az összes ráfordítás 1961—1965-ben 152 md Ft.¹ az évi nö-

1. Az abszolút számok az ötéves időszakok átlagos adatai.

AZ ÖSSZES TÁRGYIASULT RÁFORDÍTÁSOK (EGYSZERI-ÉS FOLYAMATOS
TÁRGYIASULT) VOLUMENE ÉS HATÉKONYSÁGA

1. táblázat

Megnevezés	1961—1965		1968—1972			1961—1972			
	Mezőgaz- daságban	évi. növ. %	1965 = = 100	Mezőgaz- daságban	évi növ. %	Mezőgaz- daságban	évi növ. %		
Lekötött ráfordítások (Ft)	111,9	2,8	115	161,7	5,3	130	137,3	4,7	182
Lekötött ráfordítások hatékonysága (bruttó termelési érték Ft/100 Ft)	77,8	—1,4	92	65,4	—2,2	89	71,3	2,7	80
Folyamatos tárgyasult ráfordítások (Ft)	40,1	3,5	119	56,3	4,8	125	48,2	4,8	218
Folyamatos tárgyasult ráfordítások hatékonysága (bruttó termelési érték Ft/100 Ft folyamatos ráfor.)	206	—1,9	91	186	—1,6	91	196	—1,6	81
Összes tárgyasult ráfordítások (Ft)	152,0	2,9	116	218,0	5,1	128	185,4	4,6	171
Összes tárgyasult ráfordítások összetétele (lekötött eszköz: folyamatos ráfordítás)	73,6:26,4		74,2:25,8			74:26			
Összes ráfordítások hatékonysága (bruttó termelési érték Ft/összes ráfordítás Ft)	57	—1,6	92	48	—2,0	89	52	—1,7	81
Eleven munkatermelékenység (bruttó termelési érték Ft/fő)	75 640	13,7	185	105 369	4,7	125	91 064	8,7	264
Teljes munka termelékenysége bruttó termelési érték/fő	5425	13,1	180	75 649	4,4	123	65 260	8,5	254

Források: Statisztikai Évkönyv. 1991—1972. KSH.

AZ ÖSSZES TÁRGYIASULT RÁFORDÍTÁSOK (EGYSZERI- ÉS FOLYAMATOS
TÁRGYIASULT) HATÁKONYSÁGA (Folytatás)

1. táblázat

Megnevezés	1961—1965			1968—1972			1961—1972		
	Ipar	évi növ. %		Ipar	évi növ. %		Ipar	évi növ. %	
Lekötött ráfordítások (Ft)	206,5	8,8	153	349,3	8,1	148	276,5	8,2	257
Lekötött ráfordítások hatékonysága (bruttó termelési érték Ft/100 Ft)	117,15	-1,8	91	106,01	-2,1	90	111,57	-1,4	84
Folyamatos tárgyasult ráfordítások (Ft)	171,3	6,8	139	258,7	5,6	130	214,6	6,7	269
Folyamatos tárgyasult ráfordítások hatékonysága (bruttó termelési érték Ft/100 Ft folyamatos ráfor.)	141	0,1	100	143	0,2	101	142	0,2	
Összes tárgyasult ráfordítások (Ft)	377,8	7,9	147	607,9	6,9	140	491,2	7,3	234
Összes tárgyasult ráfordítások összetétele (lekötött eszköz: folyamatos ráfordítás)	55:45			57:43			56:44		
Összes ráfordítások hatékonysága (bruttó termelési érték Ft/összes ráfordítás Ft)	64	-0,9	96	61	-1,1		62	-0,7	92
Eleven munkatermelékenység (bruttó termelési érték Ft/fő)	157 323	4,3	124	208 245	4,6	125	182 929	4,6	171
Teljes munkatermelékenysége bruttó termelési érték/fő	91 956	4,3	124	122 456	4,7	125	98 853	4,7	173

Források: Statisztikai Évkönyv. 1991—1972. KSH.

vekedése 2,9% volt. 1968—1972-ben 218 md Ft és évi növekedés 5,1%. 1961—1972-ben 185 md és 4,6%.

Az iparban 1961—1965-ben 378 md Ft és 7,9 %. 1968—1972-ben 608 md Ft és 6,9%. 1961—1972 között 491 md Ft és 7,3%.

Az összes tárgyasult ráfordítások növekedése a második időszakban *meggyorsult a mezőgazdaságban*. De még mindig mintegy 50%-kal gyorsabban nőttek ezek a ráfordítások az iparban.

b). Az összes tárgyasult ráfordítások két alkotó részének a *lekötött ráfordítások és a tárgyasult folyamatos ráfordítások*.² alakulása.

A mezőgazdaságban a *lekötött ráfordítás* 1961—1965-ben 112 md Ft. volt, évi növekedési üteme 2,8%, 1968—1972-ben 162 md Ft., a növekedési üteme 5,3%. 1961—1972-ben 137 md Ft. és 4,7%.

A *folyamatos tárgyasult ráfordítások* 1961—1972-ben 40 md Ft-ot tettek ki, 3,5%-os volt az évi növekedés. 1968—1972-ben 65 md Ft és 4,8%. 1961—1972-ben 48 md és 4,8%.

Az iparban 1961—1965-ben a *lekötött ráfordítások* volumene 207 md Ft., a növekedési ütem évi átlaga 8,9%. 1968—1972-ben pedig 349 md Ft és 8,1%. 1961—1972-ben 277 md Ft. és 8,2%.

A *folyamatos tárgyasult* ráfordítások pedig a következőképpen alakultak. 1961—1965-ben 171 md Ft. és 6,8%. 1968—1972-ben 259 md Ft. és 5,6%. 1961—1972-ben 214 md Ft és 6,4%.

c) A *lekötött eszközök és a folyamatos tárgyasult ráfordítások összetétele*.

A *mezőgazdaságban* a lekötött és folyamatos tárgyasult ráfordítások aránya a következőképpen alakult: 1961—1965-ben 74,2: 25,8, 1966—1972-ben 73,6 : 26,4, 1961—1972-ben 74 : 26.

Az iparban az arány e kétfajta ráfordítás között 1961—1965-ben 55 : 45, 1968—1972-ben 57 : 43, 1961—1972-ben 56 : 44.

Az alábbi következtetéseket vonhatjuk le az összes ráfordítások elemzéséből.

Először: a lekötött és folyamatos tárgyasult ráfordítások változásának *iránya azonos*, a lekötött ráfordítások növekedésével nőnek a folyamatos ráfordítások is. Ez azt is jelenti, hogy a *kétféle ráfordítás között nem abszolút, hanem relatív helyettesítés van*. A vizsgált 1961—1972-es időszakban a két ráfordítás növekedési *üteme* is csaknem azonos volt.

Másodszor: a lekötött ráfordítások akkor helyettesítik a folyamatosakat; ha a lekötött ráfordítások növekedési üteme gyorsabb.

Az 1961—1972-es időszakban a mezőgazdaságban alapjában véve ilyen helyettesítés *nem* volt. Ez a folyamat a mezőgazdaságban 1968-tól megindult. Az iparban 1961—1972- között már jelentősebben helyettesítették a lekötött ráfordítások a folyamatos ráfordításokat. Ha lassú a folyamatos ráfordítások helyettesítése lekötött ráfordításokkal, akkor ez *közgazdaságilag úgy értelmezhető, hogy viszonylag nő a pótlási alap, nőnek az anyagi ráfordítások*.

Harmadszor: a lekötött és folyamatos tárgyasult ráfordítások *arányáról* azt mondhatjuk, hogy 1961—1972 között a mezőgazdaságban a lekötött eszközök aránya nagyobb volt, mint az iparban; 1968—1972 között a mezőgazdaságban csökkent, az iparban nőtt a lekötött eszközök aránya az összes ráfordításokban.

2. A tárgyasult folyamatos ráfordításokat anyagi ráfordításoknak is nevezik. Ezek az amortizációból és az anyagköltségből állnak.

2. Az összes ráfordítások hatékonysága

Mennyiben jogos a lekötött és folyamatos tárgyasult ráfordítások összegezhető-sége, hatékonyságuk viszonyítása, mennyiben lehet „a csizmát és az almát” viszonyítani? Feltétlen indokolt ez, mert több közös tulajdonságuk van; mindkettő munka sőt holtmunka-ráfordítás; hosszabb távon ezek a ráfordítások helyettesítik egymást s így az össz munka-ráfordítás csökkentéséhez vezethetnek.

A közgazdasági irodalomban ezt a kérdést — éppen a statisztikai adat hiányára hivatkozva — igen szűkkörűen kezelik. Leggyakrabban: a) a technikai felszereltség és állóeszköz-hatékonyság szerepét vizsgálják a munkatermelékenység alakulásban. Nem vizsgálják a munka alapellátottságának (a forgóalapokkal kiegészített felszereltség) alakulását. Az eszközhatékonyságot pedig az állóeszköz-hatékonysággal helyettesítik. Nyilvánvaló, hogy így a ráfordítások egyrésze a vizsgálaton kívül reked. A lekötött forgóalapok is helyettesítenek relative, eleven munkát, nemcsak az álló-alapok. (Pl a korszerű nyersanyag készletek a korábbi korszerűen nyersanyagkészletekhez képest, felhasználású során munkamegtakarítás eredményeznek.) Nem tagadjuk, hogy az állóeszköz a munkafolyamatban működik, míg a lekötött forgóalap a *közvetlen* munkafolyamatban nem vesz részt. A munkamegtakarító hatása csak akkor lesz, ha folyamatos ráfordításként belekerül a munkafolyamatba.³ b) A különböző hatékonysági számításokban a lekötött eszközök mellett gyakran csak a munkaerő szerepel, mint ráfordítás. A folyamatos tárgyasult ráfordításokat elhanyagolják. Ami azért is helytelen, mert nem nő az össz-hatékonyság, ha a lekötött ráfordítások hatékonysága nő, de ennél nagyobb arányban csökken a tárgyasult folyamatos ráfordítások hatékonysága. c) A hatékonysági számítások nem elhanyagolható fogyatékosága, hogy a munkatermelékenységen is gyakran csak eleven munkatermelékenységet értenek, s a meghatározási nehézségekre hivatkozva a *teljes munkatermelékenységet* figyelmen kívül hagyják.

A *mezőgazdaságban a lekötött ráfordítások hatékonysága* 1961—1965 között 100 Ft. lekötött eszközre számítva 78. Ft volt, 1,4 %-kal csökkent évente. 1968—1972-ben 65 Ft. a csökkenés évi 2,3%. 1961—1972 között 71 Ft., az évi csökkenés 1,7%.

A *folyamatos tárgyasult* ráfordítások hatékonysága a következőképpen alakult: 1961—1965-ben 217 Ft jutott 100 Ft folyamatos tárgyasult ráfordításra, az évi csökkenése 2,2% volt. 1968—1972-ben 187 Ft és évente 1,7%-kal csökkent. 1961—1972 között 202 Ft és az évi csökkenési ütem 1,8%.

Az *összes lekötött és folyamatos tárgyasult* ráfordítások hatékonyságáról a következőket állapíthatjuk meg. 1961—1965 között 57 Ft jutott 100 Ft, összes ráfordításra az évi átlagos csökkenés 1,6%. 1968—1972 között 48 Ft és 1,9%-os évi csökkenés, 1961—1972 között 53 Ft és évi 1,7%-os csökkenés.

Az *iparban* 1961—1965 között 117 Ft bruttó termelési érték esett 100 Ft *lekötött eszközre*, a hatékonyság csökkenése évi 1,9%-os volt. 1968—1972 között 106 Ft. és csökkenés 2,1%. 1961—1972 között pedig 112 Ft és évi 1,4% csökkenés.

A *folyamatos tárgyasult* ráfordítások hatékonysága a következőképpen alakult 1961—1965-ben 141 Ft jutott 100 Ft folyamatos tárgyasult ráfordításra, évi átlagos növekedés 0,1% volt. 1968—1972 között 143 Ft és az átlagos évi növekedés 0,2%. 1961—1972 között 142 Ft és kismértékű, 0,2%-os növekedés.

Az *iparban az összes, lekötött és folyamatos tárgyasult* ráfordítások hatékonysága a következőképpen alakult. 1961—1965-ben 64 Ft jutott 100 Ft az összes ráfordításra,

3. Azért hangsúlyozzuk, hogy a munkafolyamatban nem vesz részt, mert a termelés; készletekben töltött idő, a termelési idő része.

az évi ütemcsökkenés 0,9%- volt. 1968—1972-ben 61 Ft jutott 100 Ft ráfordításra és az évi csökkenés 1,1%. 1961—1972-ben pedig 62 Ft és évi 0,7%-os csökkenés.

A fenti tényekből a következőket állapíthatjuk meg.

a) *Az összes ráfordításokat tekintve nem volt hatékonyság-javulás a mezőgazdaságban és az iparban sem.*

Az is kitűnik, hogy a tárgyasult ráfordítások hatékonysága 1961—1965 és 1968—1972 időszakban *eggyaránt* csökkent. Sőt az 1968—1972-es időszakban a csökkenés üteme megnövekedett. (A mezőgazdaságban 1,6% helyett 1,9%-kal, az iparban 1,0% helyett 1,2%-kal.) *Az intenzív szakaszra áttérőben sem növekedett a tárgyasult összmunka hatékonysága.*

b) Az előbbieket szerint a mezőgazdaságban jelentős *különbségek vannak a lekötött ráfordítások és a folyamatos ráfordítások hatékonysága között.* 1961—1972 között a lekötött ráfordítások hatékonysága 100 Ft ráfordításra 71 Ft, a folyamatos ráfordításoké pedig 202 Ft volt, az eltérés mintegy 285%-os.

Az iparban e két ráfordításfajta hatékonysága 112 Ft és 142 Ft. 1961—1972-ben tehát az eltérés 127%-os volt.

A mezőgazdaságban a *lekötött ráfordítások hatékonysága nagyon alacsony. A folyamatos tárgyasult ráfordítások hatékonysága pedig a mezőgazdaságban magasabb, mint az iparban.*

c) A fentieket ki kell egészíteni azzal, hogy a lekötött és folyamatos ráfordítások aránya *sokkal kedvezőbb az iparban, ahol 1961—1972-ben 56 : 44, a mezőgazdaságban 73 : 27 volt.*

A mezőgazdaságban 1961—1972 között 1 Ft. lekötött ráfordításra 0,35 Ft folyamatos ráfordítás jut, az iparban 0,78 Ft 1 Ft lekötött ráfordítás hatékonyságra a mezőgazdaságban 2,85 Ft folyamatos ráfordítás hatékonyság esik. Az iparban pedig 1 Ft -ra 1,26 Ft.

d) A mezőgazdaságban az összes tárgyasult ráfordítások elemzéséből az következik, hogy *egyrészt alacsonyabb az állóeszközök hatékonysága, másrészt viszonylag kisebb a nagyobb hatékonyságú folyamatos ráfordítások aránya,* harmadrészt az is nyilvánvaló, hogy *a lekötött ráfordítások viszonylagos helyettesítése folyamatos tárgyasult ráfordításoknál előnyös.*

Összefoglalva az összárfordítások elemzését a mezőgazdaságban. Először, a mezőgazdaságban alacsonyabb az állóeszközök hatékonysága, és a magasabb hatékonyságú folyamatos-tárgyasult ráfordítás aránya kisebb. Ezért *alacsonyabb a mezőgazdaságban az összhatékonyság.* Másodszer, a lekötött ráfordítások viszonylagos helyettesítése *kedvező az összhatékonyság növelésében.* A folyamatos ráfordítások nagy része az *anyagráfordítás,* ezért ezek megfelelő növekedése emeli a hatékonyságot a mezőgazdaságban: Harmadszor, az összárfordítások *ütemcsökkenése* azért nagyobb a mezőgazdaságban, mint az iparban, mert nemcsak a lekötött, hanem *a tárgyasult ráfordítások hatékonysága is csökkent.* Negyedszer a mezőgazdaságban *a folyamatos ráfordítások hatékonyság-csökkenése kisebb volt, mint a lekötött ráfordítások hatékonyság-csökkenése.*

3. Az összeráfordítások hatékonyságának kapcsolata a munkatermelékenységgel

Az eleven munka termelékenysége a következőképpen alakult: 1961—1972-ben a mezőgazdaságban 1 foglalkoztatottra mintegy 91 ezer Ft jutott, 164%-al növekedett a termelékenység az évi növekedési ütem 8,7%-os volt. 1961—1965-ben 76 ezer Ft 85%-os növekedés, évi 13,7%-os növekedés történt. 1969—1972-ben 105 ezer Ft 25%-os évi és 4,7%-os növekedés.

Az *iparban* az eleven munka termelékenysége 1961—1972-ben 1 foglalkoztatott-ra 183 ezer Ft volt, 71%-al és évi 4,6%-kal emelkedett. Ezek a számadatok 1961—1965 között 157 ezer Ft 25% és 4,3%. 1968—1972 között 208 ezer Ft és 25% és 4,6%.

A mezőgazdaságban az összes ráfordítások hatékonysága és az eleven munka termelékenysége között nemcsak a fejlődés ütemét, *hanem még a fejlődés irányát* tekintve sincsen kapcsolat. Az összhatékonyság csökkenése mellett a termelékenység jelentős ütemben nőtt. Ez azt mutatja, hogy a mezőgazdaságban a munkatermelékenység alapvető meghatározója nem a ráfordítás-hatékonyság, hanem a ráfordítás-felszereltség.

Az 1968—1972-es időszakban, amelyet az intenzív fejlődés kezdeti időszakának vehetünk az eleven munka termelékenységének a növekedési üteme lecsökkent és az összráfordítások hatékonysága is tovább romlott. Ez viszont arra mutat, hogy a ráfordítás hatékonyság csökkenése *korlátozza a ráfordítás-felszereltség termelékenység-növelő hatását.*

Mondhatjuk-e, hogy az iparban ez a folyamat egészen másképpen játszódtott le? Egyrészt mondhatjuk, mert a termelékenység növekedése kissé gyorsult a második időszakban, másrészt nem egyértelmű a válaszuk, mert az összráfordítás-hatékonyság az iparban is csökkent az 1968—1972-es években.

Megint arra a megállapításra jutottunk, hogy mennyire nem indokolt a fejlődés intenzív irányát és típusát az eleven munka termelékenységének alakulására visszavezetni. Továbbá azt is megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdaságban, de kisebb mértékben az iparban is a *termelékenység növekedés az alapellátottság (technikai felszereltség) növekedésének tudható be, nem hatékonyságjavulás, inkább eleven munka helyettesítés történt.*

Az előzőekkel összefüggésben az is nyilvánvaló, hogy az eleven munka termelékenységének növekedése inkább függ a *ráfordítások volumenének növekedésétől³, mint a ráfordítások hatékonyságának alakulásától.*

Az összes ráfordítások két összetevőjének a lekötött (egyszeri) és a folyamatos (felhasznált) ráfordítások szerepét hogyan határozhatjuk meg az eleven munka termelékenységének változásában?

A *mezőgazdaságban* 1961—1972 között a lekötött és folyamatos ráfordítások hatékonysága közel egyforma mértékben romlott, 1,7 illetve 1,8%-kal. Az 1961—1965-ben 1,4% és 2,2% 1968—1972-ben 2,3 és 1,7 % volt a hatékonyságromlás.

Az *iparban* 1961—1972 között a lekötött ráfordítások hatékonysága 1,4%-kal romlott, a folyamatos ráfordításoké pedig 0,2%-kal javult. 1961—1965 között 1,9% és 0,1%, 1968—1972 között pedig 2,1% és 0,1% volt a hatékonyságváltozás.

A termelékenységi adatokkal szembevetve azt láthatjuk, hogy az eleven munka termelékenységére *inkább hat a lekötött eszközök hatékonysága, mint a folyamatos ráfordítások hatékonysága.*

Az intenzívebbnek vélt 1968—1972-es időszakban a mezőgazdaságban *nagyobb mértékben romlott a lekötött eszközök hatékonysága, mint az előző időszakban és mint az iparban.*

A *teljes munkatermelékenységének* alakulásáról a következőket tudjuk meg. A *mezőgazdaságban* 1961—1972 között 1 foglalkoztatott-ra 65 ezer jutott, 154%-kal és évi 8,5%-kal növekedett. 1961—1965 között ezek az adatok 54 ezer Ft., 80% és 13,1%, 1968—1972 között 76 ezer Ft., 23 és 4,4%.

Az *iparban* a teljes munkatermelékenysége 1961—1972 között 1 foglalkoztatott-ra 99 ezer Ft., 73%-kal és évi 4,7%-kal növekedett. 1961—1972 között 92 ezer Ft.

4. Ha a munkaerőlétszámot változatlanoknak tételezzük fel.

24% és évi 4,3%; 1968—1972 között 122 ezer Ft., 25% és évi 4,7 %-os növekedés valósult meg.

A ráfordítás-hatékonyság és a teljes termelékenység kapcsolatáról megállapíthatjuk;

a) Az összárfordítás-hatékonyság és az eleven munkatermelékenység között valamelyest *szorosabb a kapcsolat, mint* a teljes termelékenység és az összárfordítás-hatékonyság között. Ezt mutatja egyfelől az, hogy a teljes termelékenység színvonala jóval alacsonyabb, mint az eleven munka termelékenységének színvonala. (Pl. 1961—1972-ben 40%-kal alacsonyabb a teljes termelékenység színvonala a mezőgazdaságban, mint az eleven munkatermelékenységé.) Másfelől a teljes termelékenység növekedési üteme is alacsonyabb, vagyis jobban tükrözi az összes tárgyiasult ráfordítások hatékonyságának romlását.

b) Emellett azt is megállapíthatjuk, hogy a teljes és eleven munkatermelékenység növekedési ütemében nincs nagy különbség.

Mi ennek az oka? Az általunk használt teljes termelékenységi mutató a termelési eredmény és az eleven munka és a holt munka hányadosa.⁵ A holt munka nem más, mint az anyagi ráfordítások (anyagköltség + amortizáció) eleven munka (létszám) tartalma.

Az anyagi ráfordítások létszámtartalma két tényezőtől függ: az a *felhasznált anyagi ráfordítások volumenétől*, és attól, hogy mekkora az *anyagi ráfordításokat ről-állító eleven munka termelékenysége*. Vagyis a teljes termelékenység annál nagyobb, minél nagyobb az *adott munkafolyamatba működő eleven munka termelékenysége* és minél nagyobb az anyagi ráfordításokat, a *korábbi munkafolyamatokban előállító eleven munka termelékenysége*.

A teljes termelékenységnek alapvető eleme az eleven munka termelékenysége, s így a *teljes termelékenység alakulásában nagyobb szerepe van, az eleven munkatermelékenység növekedésének, mint az anyagi ráfordítások (holt munka) volumen növekedésének*.

c) A mezőgazdaságban folyamatos tárgyiasult ráfordítások volumene növekedett és hatékonysága romlott a tárgyalt időszakban. A teljes termelékenység pedig alig kisebb ütemben, növekedett, mint az eleven munka termelékenysége.

Mivel magyarázható ez a jelenség? A két gazdasági mutatónak más a „dimenziója”: a folyamatos ráfordítások hatékonysága az egységnyi folyamatos ráfordításra jutó termelés, a teljes termelékenységnek pedig az 1 főre (eleven munkaerőre és tárgyiasult munkában levő létszámmra) jutó termelés. Továbbá azzal is, hogy az eleven munkatermelékenysége gyorsabban növekedett, mint ahogy a folyamatos ráfordítások volume (ill. ezek hatékonysága csökkent.) Így az eleven munkatermelékenység „kettős hatása” jelentkezett a teljes termelékenység-növekedésben.

d) Még mindig nyitva marad az a kérdés, hogy akkor a termelékenységben — a termelési azonosságok szerint — a technikai felszereltség (a munka alapellátottsága) és az állóeszközök (eszközök) hatékonysága összegezódik-e, vagy a *folyamatos tárgyiasult munkaráfordítások hatékonysága és ellátottsága* is „befér” a termelési azonosságok rendszerébe. Erre a kérdésre kívánunk válaszolni.

A teljes munkatermelékenység az eleven munka és a holt munka termelékenységtől függ. Ezek azonban nem önmagukban határozzák meg a teljes termelékenységet, hanem az eleven, illetve a holt munka összmunkán belüli aránya alapján.

$$5. P_1 = \frac{\text{Termelés}}{\text{létszám} + \text{az anyagi ráfordítások létszámtartalma}}$$

A $P_t = \frac{T}{L_e + L_h}$ nem más, mint a teljes termelékenység mutatója.⁶ Ez felítható egyfelől úgy, hogy $P^a = \frac{T}{L_e} \cdot \frac{L_e}{L_e + L_h}$, másfelől úgy, hogy $P_t = \frac{T}{L_h} : \frac{L_h}{L_e + L_h}$.

A teljes termelékenység mutatója tehát függ az eleven munkatermelékenységtől $\frac{T}{L_e}$ és a holt munka termelékenységtől $\frac{T}{L_h}$.

A folyamatos tárgyiasult ráfordítások hatását a munkatermelékenységére kétféleképpen is kimutathatjuk. Egyfelől úgy, hogy a teljes munkatermelékenység második képletéből indulunk ki. E szerint a teljes termelékenység függ: a) a holt munka termelékenységtől, amely tulajdonképpen nem más, mint a folyamatos anyagi ráfordítások munka (létszám) tartalmára jutó termelési eredmény. b) és függ a holt munka és az összes munka arányától, ahol a holt munka, a folyamatos anyagi ráfordítások, más módon történő kifejezése. Mondhatjuk tehát, hogy a teljes munkatermelékenység függ a folyamatos anyagi ráfordításoktól, ahol a folyamatos anyagi ráfordításokat munkában fejezzük ki. A termelékenység tehát nemcsak az állóeszköz-felszereltség és állóeszköz-hatékonyság sorozata.

Másfelől a folyamatos anyagi ráfordítások nemcsak létszámtartalomban fejezhetők ki, hanem használati érték volumenben is. E szerint⁷

$$1. P^a = \frac{T}{L_e + L_h},$$

$$2. L_h = \frac{a}{P_e},$$

$$3. P_t = \frac{T}{L_e + \frac{a}{P_e}},$$

$$4. P_t = \frac{\frac{T}{a}}{L_e + \frac{a}{P_e}}$$

$$5. P_t = \frac{T}{a} \cdot \frac{a}{L_e + \frac{a}{P_e}}$$

A teljes munkatermelékenység tehát úgy is meghatározható, hogy az a folyamatos anyagi ráfordítások hatékonyságának $\frac{T}{a}$ és az összmunka (eleven és holt munka) anyagi ráfordítás ellátottságának $\frac{a}{L_e + P_e}$ szorzata. A teljes munkatermelékenység (de az eleven munkatermelékenység is) nemcsak az állóeszköz hatékonyságtól és az állóeszköz felszereltségtől függ, hanem a folyamatos tárgyiasult ráfordítások hatékonyságától és a munka ilyen ráfordításokkal való ellátottságától is.

6. $P_t = A$ teljes termelékenység, $P_e =$ az eleven munkatermelékenység, $T = A$ termelési eredmény, $L_e =$ eleven munkaráfordítás, $L_h =$ holtmunka ráfordítás.

7. $a =$ a folyamatos tárgyiasult ráfordítások (anyagi ráfordítások); $\frac{a}{P_e} =$ az egységnyi eleven munka termelékenységre jutó ráfordítás vagyis a L_h .

Az előzőekből az is következik, hogy a folyamatos ráfordítások hatékonysága és a munka ellátottsága folyamatos tárgyiasult ráfordításokkal nagyobb mértékben hat a teljes munkatermelékenységre, mint az elven munka termelékenységére.

$$\text{Az (5) képletet az eleven munkatermelékenységére írva: } 6. P_e = \frac{T}{a} \cdot \frac{a}{L_e}$$

A teljes termelékenységre azért nagyobb a hatása a folyamatos ráfordítások hatékonyságának, mert nemcsak a $\frac{T}{a}$ tényező, hanem az $\frac{a}{L_e + a}$ tényező hatását is tartalmazza. Tehát nemcsak az „a” volumentét, hanem az „a” -ban levő holtmunka volumenét is.

4. Az összes tárgyiasult ráfordításokat tekintve intenzíven fejlődött-e a magyar mezőgazdaság

A vizsgált több, mint egy évtizedes időszakban a magyar szocialista mezőgazdaság jelentős eredményeket ért el. Ezt mutatják a következők; a termelés növekedési üteme az egymást követő ötéves tervekben gyorsult; a termelés az eleven munkát tekintve abszolút intenzív volt, hiszen a termelékenység növekedésének kompenzálni kellett a létszám csökkenését is; a két forradalom mellé a földreform és kollektivizálása mellé egy új „forradalom” egy jó értelemben vett „jövedelmi forradalom” csatlakozott, az, hogy a parasztság realjövedelmének szintje elérte a munkásosztályét.

A fejlődésnek szükségszerűsége, de egyben fékje is volt, hogy a mezőgazdaságban az összes tárgyiasult ráfordításokat tekintve az extenzív típusa volt az újratermelés.

Az összárfordítások hatékonyságának és volumenének szerepéről a mezőgazdaság fejlődésében a következőket mondhatjuk; 1961—1972 között a bruttó termelési érték 31 md Ft-tal növekedett. Ez a kb. 2,9%-os évi növekedés úgy alakult, hogy az összes ráfordítások 4,6%-kal nőttek, az összes ráfordítások hatékonysága pedig 1,7%-kal csökkent. 1961—1965 között 4,7 md Ft volt a bruttó termelésnövekedés, ez mintegy 1,3 %-os évi növekedést jelentett. Az összes ráfordítások 2,9%-kal nőttek, az összes ráfordítások hatékonysága pedig 1,6%-kal csökkent. 1966—1972 között a bruttó termelés 15 md Ft-tal nőtt, mintegy 3,0%, az összes ráfordítások 5,1%-kal gyarapodott, a hatékonyság 1,9 %-kal romlott.

Az iparban 1961—1972 221 md Ft-tal nőtt a bruttó termelés, mintegy 6,5%-kal nőtt évente, az összes tárgyiasult ráfordítás 2,3%-kal nőtt, a hatékonyság pedig 0,8%-kal csökkent. 1961—1965 között 77 md Ft-tal, 6,9%-kal. A ráfordítások 7,9%-kal nőttek, a hatékonyságuk 1,0%-kal csökkent. 1966—1972 között ezek az adatok a következők: 101 md Ft, 5,7%. A ráfordítások 6,9%-kal, a hatékonyságuk 1,2%-kal csökkent.

Összefoglalva a következőkre juthatunk.

a) A mezőgazdaságban tehát 1961—1972-ben 159%-ban az összes tárgyiasult ráfordítások növekedése eredményezte az újratermelés bővülését, mivel a tárgyiasult ráfordítások hatékonysága csökkent. Az újratermelést így megközelítve, a fejlődés típusa extenzív volt.

1961—1965-ben 223% volt az összárfordítás volumennövekedésének szerepe, 1966—1972-ben pedig 170%-ban játszott ez szerepet. Tehát csupán arról beszélhetünk, hogy a második időszakban a fejlődés extenzivitása valamelyest csökkent, vagyis iránya intenzív volt.

b) *Az iparban 1961—1972 között a ráfordításnövekedés 112% -ban járult hozzá a növekedéshez, tehát nem mondhatjuk, hogy intenzív volt, csupán azt, hogy az extenzivitás mértéke kisebb volt, mint a mezőgazdaságban. 1961—1965 között 155%-kal, 1968—1972-ben pedig 121%-kal járult hozzá a ráfordításnövekedés a fejlődéshez. Az iparban a második időszakban a fejlődés iránya extenzív volt.*

c) *Az említett időszakban tehát a mezőgazdasági újrateermelés extenzív jellege csökkent, az ipari újrateermelés pedig extenzív jellegű növekedést mutat.*

Д-р. Лйюш Надь:

РОЛЬ ФОРМ РАЗЛИЧНЫХ РАСХОДОВ НА ВОСПРОИЗВОДСТВО В
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ
(Резюме)

Когда анализируется роль количества и эффективности расходов в воспроизводстве — необходимо понимать в узком смысле — расход на недвижимое средство и на живой труд. В этой статье анализируется эффект совокупных мертвых (внесенных и бесперебойных) расходов на производство в сельском хозяйстве.

Анализируя образование внесенных и постоянных расходов с 1961 по 1962 можно установить, что внесенные расходы менее подменили постоянные расходы. Между прочим это является причиной того, что чистое производство повысилось не соответствующим образом в сельском хозяйстве. Пропорция двух форм расходов характеризуется в том, что удельный вес внесенных средств по отношению совокупных расходов был намного меньше в сельском хозяйстве, чем промышленности. Это является причиной того необычайного факта, что в структуре валового производства сельского хозяйства удельный вес чистого производства большой.

По отношению эффективности совокупных расходов сделаем выводов, что в анализируемом периоде:

- а) эффективность совокупных расходов не повышалась,
 - б) эффективность внесенных расходов низкая в сельском хозяйстве, а эффективность постоянных мертвых расходов выше промышленности.
- В интенсивном развитии роль совокупных расходов следующая:
- а) 159% расширения производства получалось от увеличения расходов, потому что их эффективность ухудшилась, и так расширение производства было экстенсивное;
 - б) в торой половине анализируемого периода экстенсивный характер расширения производства снизилась т. е. был интенсивный.

DR. LAJOS NAGY

THE ROLE OF VARIOUS FORMS OF INPUTS IN THE SOCIALIST
AGRICULTURAL REPRODUCTION

(Summari)

In economic literature, when the role of the quantity and efficiency of the inputs are investigated in reproduction, it is often narrowed down to the inputs of fixed capital and live labour. In this study, beyond this we analyze the effect of *all materialized* inputs (both engaged and current) in agriculture.

In connection with the development of engaged and current inputs for the years

of 1961—1962 we can establish that the engaged inputs replaced the current inputs to a lesser extent. This too, among others, contributed to the fact that the net agricultural production did not grow adequately. The proportion of the two forms of inputs were characterized by that that the ratio of the engaged inputs within the aggregate inputs was much less than in the industry. Partly this accounts for the surprising fact that within the structure of gross agricultural production the proportion of net production is greater.

On the effectiveness of the aggregate inputs in the investigated period, we can establish that a) their efficiency did not increase b) the efficiency of the engaged inputs in agriculture is low, whereas the efficiency of the current materialized inputs is higher than in the industry.

The role of the aggregate inputs in the intensive development is as follows: a) the extension of agricultural production was in 159% due to the increase in inputs, and as their efficiency worsened, it was an extensive type, b) in the second part of the investigated period, however, its extensive character decreased, that is its direction became intensive.